

УДК 783.8'06 (477):78.071.2

ББК 85.314 (4 Укр)

Анатолій Мартинюк

ХОРОВА ТВОРЧИСТЬ ЛЕСІ ДИЧКО В КОНТЕКСТІ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО ВИКОНАВСТВА

У статті розглядається хорова творчість Лесі Дичко в контексті виконавських тенденцій розвитку музичної культури другої половини ХХ – початку ХХІ століть.

Ключові слова: національний хоровий стиль, хорові жанри, виконавська інтерпретація.

Творчий доробок і мистецька діяльність визначної української композиторки Лесі Василівни Дичко стали великим надбанням національної культури другої половини ХХ – початку ХХІ століть. Унікальний талант, енциклопедична обізнаність у різних видах мистецтв, філософська глибина музичних творів, широка жанрова й стильова палітра творчості, інноваційна якість музичного мислення, подвижницька композиторська та суспільна праця, чудові людські якості – ті риси, які характеризують цю видатну особистість.

Об'єктом пропонованої статті є хорова творчість Лесі Дичко, а її значення в контексті української виконавської школи усвідомлюється як предметна спрямованість цього дискурсу. До висвітлення постаті та творчості видатної композиторки сучасності в різних аспектах зверталися науковці О.Козаренко, Л.Серганюк, Н.Степаненко, О.Берегова, Г.Конькова, Л.Кияновська, Д.Дувірак та ін. (проблема стильового визначення хорової творчості майстра), О.Правдюк, В.Золочевський, І.Земцовський, Г.Головинський, Н.Семененко (проблема фольклорного змісту професійних музичних творів), але висвітлення різних граней надзвичайно глибокого змісту хорового доробку Лесі Дичко є й сьогодні актуальним.

Хорову творчість Л.В.Дичко вважають одним з найяскравіших явищ національної культури. Уже на початку композиторської діяльності вона вразила сучасників глибиною розкриття внутрішнього світу людини, втілення духу епохи в усій складності її протиріч. Художній світогляд, музично-естетичні принципи й хоровий доробок Л.В.Дичко віддзеркалюють процеси, які відбувалися в музичній культурі другої половини ХХ століття країн колишнього пострадянського простору. Зважаючи на тему нашої статті, можна констатувати, що стильові пошуки композитора багато в чому детермінували розвиток сучасного українського хорового виконавства. Простежимо взаємозв'язки естетико-стильових основ хорової творчості Л.В.Дичко з деякими тенденціями виконання її творів.

У художньому світогляді Л.В.Дичко знайшли відбиток стилістичні тенденції, які притаманні світовій культурі 1950–60-х років. У музичному та образотворчому мистецтві цього періоду посилюється зацікавлення фольклорними традиціями, відбувається збагачення палітри виражальних засобів, що яскравіше виявляє його національний колорит (перша стильова ознака хорової творчості майстра).

У галузі розвитку хорової музики 1960–80-х років спостерігається процес оновлення, який, на думку І.І.Гулеско, є переломним. Її розвиток у цей період яскраво виявляє тенденцію до відродження втрачених традицій національного музичного мистецтва та їх синтезу з новітнім художнім світобаченням і музично-естетичними концепціями.

У 70-ті роки спостерігається великий інтерес до фольклору в хоровій музиці. У галузі композиторської творчості активізувалися пошуки щодо відкриття маловивчених жанрових і стильових різновидів фольклору та принципів його виконавської інтерпретації. Система народного мислення усвідомлюється не в окремих її проявах, а в усій її повноті.

Із середини 70-х років окреслюється нова тенденція, визначена як камерність. У галузі хорової творчості найбільш плідними були здобутки в створенні хорових циклів, концертів для хору й сольної кантати. Надзвичайно яскраво в хоровій творчості цього часу виявилися риси неокласицизму. У річищі цього напрямку створено “Диптих” Л.Дичко на вірші японських поетів Охара-То-Ко і Ба-Сьо. Визначальною рисою цих хорових творів є звернення до поліфонічного мислення (друга стильова ознака), що, відповідно, підштовхує виконавців до роботи над виразністю поліфонічної тканини.

У творчості Л.В.Дичко виразно простежується тенденція до театралізації (третя стильова ознака), яка притаманна сучасному хоровому мистецтву. У ХХ ст. спостерігаються три хвилі музичної театралізації: у 10–20-х, 60-х і 90-х рр. Візуалізовані форми музичного виконавства

набули поширення в Україні, починаючи з 20-х років, на що помітно вплинуло виникнення звукового кіно й активний розвиток оперного та музично-театрального мистецтва [7, с. 14].

Найбільш виразно тяжіння до театралізації виявляється в героїко-драматичній кантаті Л. Дичко “Червона калина”, створеній у 1968 році для мішаного хору, двох фортепіано, арфи й ударних інструментів. У цьому творі, який ґрунтується на народнопісенних темах, органічно поєднуються сольні монологи з розгорнутими хоровими й інструментальними епізодами, відбувається зіставлення різних образних сфер, дотримується наскрізний розвиток в утвердженні ідеї твору.

Художня концепція твору була яскраво втілена капелою “Думка” під керівництвом М. М. Кречка. Л. О. Пархоменко висловила думку про те, що «прем'єра “Червоної калини” стала тріумфом, вона означила початок нового модерного етапу в українській кантаті, водночас започаткувавши і технічне переоснащення хорового виконавства, насамперед “Думки”» [9, с. 8].

Незважаючи на постійне прагнення Л. В. Дичко до оновлення музичної мови, у її хоровому доробку мелодія завжди зберігає значення провідного компонента. М. М. Гордійчук свого часу зауважував, що за характером свого обдарування Леся Дичко – тонкий, проникливий і пристрасний лірик. Її мелодика дивовижно гнучка, така, що ніби ллється з глибини душі митця [3, с. 246].

У 90-ті роки ХХ – на початку ХХІ ст. спостерігається зростання інтересу виконавців до музичної театралізації. Надзвичайно яскраво це простежується в діяльності камерного хору “Київ” під керівництвом М. Гобдича та Миколаївського жіночого хору Вищого училища культури під керівництвом С. Фоміних.

Л. В. Дичко створила низку кантатних творів для дитячих хорових колективів, що сприяло розширенню стильового діапазону дитячого хорового виконавства. У таких багаточастинних музичних композиціях, як “Сонячне коло”, “Здрастуй, новий добрий день”, “Весна” і “Слава робочим професіям” яскравий світ дитинства втілено за допомогою сучасної музичної стилістики. Виконавська інтерпретація кантати “Здрастуй, новий добрий день” жіночим хором Вищого музичного училища імені Р. Глієра під керуванням Г. Горбатенко стала однією з найяскравіших подій фестивалю “Золотоверхий Київ”, на якому було представлено велику панораму творчості Л. В. Дичко.

Стильові пошуки композиторки на початку 80-х років увінчалися новими творчими здобутками. У 1981–1982 роках до 1500-річчя заснування Києва нею створено ораторію “І нарекоша ім'я Київ” – монументальний твір для солістів, хору, органа й камерного оркестру. У шестичастинному циклі, поетичний ряд якого складають давньоруські тексти, з надзвичайною глибиною втілено образ давньої епохи. Як зазначає відомий музикознавець Наталія Степаненко, “Київ часів Володимира постав у цьому творі як свідок найбільшої, трагічної кризи-конфлікту у свідомості слов'ян, пов'язаної зі зміною архаїчної парадигми на середньовічну” [10, с. 16]. За ораторії “І нарекоша ім'я Київ”, “У Києві зорі” та “Індія–Лакшмі” Л. Дичко була удостоєна Державної премії ім. Т. Шевченка (1989).

Великим надбанням української музичної культури стала духовна хорова музика Л. В. Дичко. Початковий етап діяльності композиторки в царині духовної хорової творчості пов'язаний з її великою працею над поверненням до нашої культури визначного твору К. Стеценка “Панахида”, присвяченого пам'яті М. Лисенка. Музична редакція твору, здійснена Л. В. Дичко, утілилася у формі тричастинного концерту, поєданого із чудовим поетичним словом Д. Павличка.

Повернення в національний мистецький простір однієї з найкращих музичних композицій К. Стеценка надихнуло Л. В. Дичко на створення власних літургичних творів. Наприкінці 80-х років було написано дві літургії св. І. Золотоустого. Вершинним досягненням Л. В. Дичко стала “Урочиста Літургія”, художньою ідеєю якої є “... втілення авторкою з оперною рельєфністю і концептуальною силою конфліктної симфонічної драматургії, фантастичного багатства колористики” [8, с. 3].

Яскравими мистецькими подіями стали перші виконання основних частин твору, які були здійснені камерним хором “Київ” (М. Гобдич), “Хрещатик” (Л. Бухонська) і “Відродження” (М. Юрченко). Своє творче кредо в процесі створення “Урочистої Літургії” Л. В. Дичко висловила такими словами: “Духовність – це найбагатший скарб людини, її Божественного Єства.

Чудові народні інтонації, що тисячоліттями випрацював український народ, неповторну красу Київського розспіву я хотіла поєднати з глибиною духовних текстів Біблії, духовного світу людини-християнина”.

Блискучим виконавцем хорової музики Л.В.Дичко був А.Ц.Мархлевський, у творчій діяльності якого простежується розвиток принципів Одеської диригентсько-хорової школи. Своєрідною сторінкою в історії українського хорового мистецтва стала його робота зі студентським хором Київського національного університету культури і мистецтв. Глибоке осмислення композиторського задуму, поетики слова та системи музично-виражальних засобів творів стає в диригента джерелом надзвичайно яскравої та всеохоплюючої виконавської інтерпретації. Багато з них народжувалися в тісній творчій співпраці колективу й Л.В.Дичко. Одним з вершинних досягнень студентського хору було виконання твору “Сонячний струм”, де він виявляв високу культуру вокалу, багатство звукових барв, інтонаційну злітність звучання, злагодженість і фонічну рівновагу хорових груп і партій, широку палітру динамічних градацій. А понад усе у звучанні хорової капели вражало те, “... що А.Ц.Мархлевський і керований ним колектив не просто ретельно відтворюють той чи інший нотний текст, а живуть образами й настроями виконуваного твору, правдиво передають найтоншу гаму почуттів і переживань...” [3, с.270].

Хорова музика Л.В.Дичко займає вагоме місце в концертних програмах камерного хору “Київ” – одного з найкращих художніх колективів України. З ініціативи хору та його художнього керівника М.Гобдича засновано хоровий фестиваль “Золотоверхий Київ”, який є яскравим явищем національної музичної культури кінця ХХ – початку ХХІ століть. Фестиваль сприяє активізації творчих пошуків композиторів у галузі хорової музики, оскільки кожен з них присвячений творчості одного із сучасних митців. У 1999 р. на фестивалі прозвучала програма Лесі Дичко “Відлуння віків”.

Засновником і художнім керівником цього колективу є М.Гобдич, один з найталановитіших представників нової генерації митців – вихованців Київської диригентсько-хорової школи. Виконавському стилю колективу притаманні висока вокальна й акторська культура співаків; унікальний ансамбль, який є наслідком злиття яскравих тембрів і пошуків акустичного звукового балансу; яскрава образність, бездоганна чистота інтонації.

Вражаючою є виконавська інтерпретація камерним хором “Київ” творів Л.В.Дичко, які виявляють прадавні інтонаційні джерела української пісенності. Як зазначає О.Г.Бенч, “саме тут його спів сягнув висот технічної майстерності, яка не має аналогів у сучасному культурному просторі України” [1, с.169].

Важливою подією українського хорового виконавства став концерт з творів Л.В.Дичко, який відбувся в Малому залі Ніжинського державного педагогічного університету імені Миколи Гоголя наприкінці квітня 2000 року. У ньому взяли участь кращі художні колективи міста, такі як дитячі хори музичної школи та школи мистецтв, молодіжний університетський камерний хор “Світлич” і хори І, ІІ курсів музичного факультету університету, вокалісти та піаністи музичної школи й училища культури. Таке широке представництво виконавських колективів засвідчує інтерес музичної громадськості Ніжина до творчого доробку визначного майстра й віддзеркалює загальну тенденцію до зростання рівня культури старовинного міста.

Надзвичайною майстерністю відзначався виступ дитячого хору “Сяйво” Ніжинської музичної школи під керівництвом відомого диригента, заслуженого працівника культури України С.Голуба. Цей колектив, який уже нагороджений званням лауреата Всеукраїнського конкурсу, виконав у концерті духовні твори Л.Дичко з “Божественної літургії” і фрагмент кантати “Весна”.

Дитячий хор школи мистецтв під керуванням диригента Л.Піонтковської виконав “Веснянку” з кантати “Чотири пори року”.

Високий рівень виконавської культури відзначав виступ студентського хору ІІ курсу (диригент В.Поторога) музичного факультету, до програми якого увійшли “Міміза”, “Новорічна” з кантати “Здрастуй мир на всій землі”.

На концерті відбулася прем'єра хорових творів композиторки “Віхола”, “Три вітри” з кантати “Барвінок”, яку здійснив хор І курсу (диригент Л.Дорохіна).

Блискучим інтерпретатором хорової музики Л.В.Дичко став молодіжний камерний хор “Світлич”, який неодноразово відзначений званням лауреата міжнародних конкурсів і фестивалів. Із цим художнім колективом плідно працюють обдаровані диригенти – заслужені діячі

мистецтв України Л.Шумська та Л.Костенко. З великим натхненням камерний хор виконав Літургію № 2 та фольклорні номери з II частини “Літо” кантати “Чотири пори року” Л.Дичко.

Як відзначає музикознавець О.Кавунник, програма цього концерту віддзеркалює риси, які притаманні музиці Л.Дичко, а саме: її надзвичайну одухотвореність, образність і живописність. Л.В.Дичко глибоко відтворює світ людських почуттів і переживань. Це виразно простежувалося у виступі викладача Ніжинського училища культури і мистецтв Л.Щотки, яка яскраво втілила авторську концепцію, виконавши плач матері “Сину мій, дитино моя” із IV дії кантати “Червона калина”.

На початку ХХІ ст. хорова музика Л.В.Дичко знайшла яскраве виконавське втілення у творчій діяльності Галицького академічного камерного хору, створеного у 2003 році на базі академічного хору Львівської політехніки відомим хоровим диригентом В.Яциняком. Хоровий колектив є одним з найкращих виконавців кантати “Червона калина”, а також духовних композицій визначного українського майстра. Однією з визначальних стильових рис цього колективу є неповторність тембру при виконанні кожного твору, яка має своїм підґрунтям глибоке осмислення його літературно-поетичного джерела й інтонаційної семантики.

До вершинних творчих здобутків хору відносимо виконавську інтерпретацію літургії Л.В.Дичко. Яскравою подією культурно-мистецького життя стало відзначення 70-річного ювілею композиторки у Львові, яке відбулося в приміщенні обласної філармонії. Галицьким академічним камерним хором було здійснено прем'єрне виконання версії Першої Літургії (“Урочистої Літургії” святого Івана Золотоустого) для мішаного хору, яке було написано авторкою спеціально для львівського концерту.

Виконання цього величного твору Галицьким академічним камерним хором відзначалося великою експресією, прагненням до розкриття індивідуального погляду авторки на канонічний церковний жанр, зануренням у його історичний і філософський контексти та відтворенням глибин духовного світу людини.

Наприкінці ХХ століття хорові твори Л.В.Дичко стали окрасою концертних програм новоствореного Харківського камерного хору, що помітно вплинуло на становлення його неповторного виконавського стилю. Художній керівник хору визначний диригент В.С.Палкін у цей період і на початку ХХІ ст. був центральною фігурою хорової школи східноукраїнського регіону. Виконавська естетика В.С.Палкіна увібрала в себе кращі надбання української диригентсько-хорової та вокальної шкіл.

Упродовж усього життя В.С.Палкіна відрізняв дуалізм художніх інтересів: поряд з музикою надзвичайно сильним виявився потяг до образотворчого мистецтва. Недаремно хорова музика Л.В.Дичко виявилася близькою світовідчуттю видатного диригента. Глибоке проникнення в сутність художніх образів хорових творів Лесі Дичко, таких як: “Благослови, душе моя, Господа”, “У Царстві Твоім”, “Нехай повні будуть уста наші” (з “Урочистої Літургії”), “Лісові далі”, завжди ставало у В.С.Палкіна джерелом надзвичайно яскравої та всеохоплюючої диригентської інтерпретації. На Міжнародному фестивалі хорової музики в Гайнувці (Польща) Харківський камерний хор отримав найвищу відзнаку – гран-прі. У програмі виступу, до якої увійшли також фрагменти “Урочистої Літургії” Л.В.Дичко, надзвичайно рельєфно втілилися такі основні риси виконавського стилю колективу, як висока вокальна та сценічна культура, інтонаційна довершеність, а понад усе – поетичність звучання і глибокий психологізм у відтворенні художніх образів.

Хорова музика Л.В.Дичко зайняла вагоме місце в навчальних програмах кафедри хорознавства та хорового диригування Харківської державної академії культури. Її твори увійшли до репертуару академічного хору під художнім керівництвом завідувача кафедри професора В.І.Ірхи.

Творчий доробок Л.Дичко всебічно досліджується професором ХДАК І.І.Гулеско, яка є видатним представником української диригентсько-хорової освіти та хорознавчого музикознавства. Низка її наукових праць значною мірою зумовила сучасний розквіт Харківської хорової школи. У науковій праці вченої “Національний хоровий стиль” музично-культурологічний аналіз складного процесу формування національного хорового стилю в українській і російській хоровій музиці здійснено на широкому історичному тлі становлення класичних слов'янських музичних шкіл. Уперше запроваджений авторкою в хорознавстві метод комп-

лексного інтонаційно-стильового аналізу хорових творів сприяє виходу цієї галузі музикознавства на якісно новий рівень сучасних наукових знань [4, с.42].

Досліджуючи проблеми хорового мислення, І.І.Гулеско розрізняє в хоровій музиці декілька стилістичних сфер, до яких тяжіє той чи інший композитор. За точку відліку, свого роду константу, вона обирає тип тематизму, який є провідним для певної мистецької течії, виділяє такі основні напрями, як епіко-ліричний, експресивно-психологічний, колористично-сонорний і пов'язаний з полістилістикою. Хорову творчість Л.В.Дичко вона відносить до лірико-епічного напрямку, біля витоків якого був видатний російський композитор Г.Свиридов. Розробляючи нові інтонаційно-семантичні системи, ладогармонічні комплекси, Л.Дичко опирається у своїй хоровій творчості на такі стильові константи, як підголосковість, варіативність, строфічна організація матеріалу [4, с.54].

Розглядаючи хорову творчість Л.В.Дичко, І.Гулеско торкається широкого кола проблем сприйняття та виконавського втілення новітніх ідейно-стильових явищ. Важливою умовою осягнення хорової музики Л.В.Дичко є накопичення слухового досвіду сприйняття нової музичної стилістики. На думку І.І.Гулеско, серед багатьох образно-мовних рішень найбільш плідним виявився шлях зв'язку з фольклором [4, с.78].

Таким чином, на підставі вищевикладеного можна стверджувати, що на перетині ХХ і ХХІ століть творча спадщина композиторки стала одним із важливих чинників формування суспільної свідомості та сучасної хорової виконавської культури. Л.В.Дичко неодноразово висловлює думку про те, що хорова культура належить до найбільших багатств українського народу й вона мріє побувати в усіх містах нашої країни. Ця ідея втілюється в культурно-мистецьких і наукових проектах у різних регіонах України.

1. Бенч-Шокало О. Г. Український хоровий спів: актуалізація звичаєвої традиції : навчальний посібник / О. Г. Бенч-Шокало. – К. : Ред. журн. “Укр. світ”, 2002. – 440 с.
2. Бурбан М. І. Українські хори та диригенти / М. І. Бурбан. – Дрогобич : Посвіт, 2007. – 672 с.
3. Гордійчук М. М. Хор і майстри хорового співу / М. М. Гордійчук // Музика і час. – К. : Музична Україна, 1984. – С. 243–276.
4. Гулеско І. І. Національний хоровий стиль : навчальний посібник / І. І. Гулеско. – Х. : ХДАК, 1994. – 108 с.
5. Кавунник О. Гіпнотична сила її душі / О. Кавунник // Українська музична газета. – 2000. – № 2 (36). – С. 3.
6. Лашенко А. П. З історії київської хорової школи / А. П. Лашенко. – К. : Муз. Україна, 2007. – 198 с.
7. Мостова Ю. В. Театралізація хорових творів як метод художньої інтерпретації : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. мистецтв. / Ю. В. Мостова. – Х., 2003. – 20 с.
8. Пархоменко Л. Відлуння віків / Л. Пархоменко // Музика. – 2000. – № 1–3. – С. 2–4.
9. Пархоменко Л. Обрис творчого шляху Лесі Дичко / Л. Пархоменко // Леся Дичко: грані творчості : зб. ст. Науковий вісник. – К., 2002. – Вип. 3. – С. 6–13.
10. Письменна О. Б. Музична мова хорових творів Лесі Дичко : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. мистецтв. / О. Б. Письменна. – Львів, 2004. – 17 с.
11. Степаненко Н. В. Хорові твори Л.Дичко “И нарекоша имя Киев” та “У Києві зорі”: питання поетики : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. мистецтв. / Н. В. Степаненко. – К., 1996. – 28 с.

В статье рассматривается хоровое творчество Леси Дычко в контексте исполнительских тенденций культуры второй половины XX – начала XXI столетий.

Ключевые слова: *національний хоровий стиль, хорові жанри, исполнительская интерпретация.*

In the given article the choral activity of Lesya Dychko in the context of performing trends of the music culture formation of the second half of the XXth – century the beginning of the XXIth century has been considered.

Key words: *national choral style, choral genres, performing interpretation.*